

en sammanfattande diskussion och ett appendix som består av en teknisk redogörelse för det pappersomslagna bandets tillverkning och uppbyggnad.

Den främsta styrkan med denna avhandling är att den fyller en viktig forskningslucka: bokbandets förändringar och dess viktiga funktion för den äldre svenska bokmarknadens utveckling. Dels speglar det materialskifte som analyseras bokmarknadens utveckling i stort, med nya läsargrupper och deras nya krav och konsumtionsvanor. Dels kan bokbandens utveckling också sägas ha haft en viktig medskapande roll i bokmarknadens tillväxt. Den pappersbundna bokens snabba tillväxt påverkade såväl konsumenternas attityd till boken som medium, som förläggarinstitutionens progression.

Strömquists kritik mot den i tidigare forskning så ofta förekommande – och missvisande – bild av att den moderna förläggaren föddes först på 1800-talet stämmer jag vidare in i till fullo. Hennes spännande resultat visar tydligt hur den specialiserade förläggaren finns redan under andra hälften av 1700-talet. Den pappersbundna boken blev ett viktigt led i vidareutvecklingen av denna specialisering och gav förläggarna en möjlighet att stärka sin ställning gentemot andra aktörer i bokbranschen.

Ansatsen att utarbeta operativa begrepp för analys av bokband och deras form och funktion är kunnig och angelägen. Särskilt lovvärt är att Strömquist i sina begreppsdefinitioner utgår från bokbandens marknadsfunktion, där bland annat beställaren av den vara som bokbanden utgjorde beaktas. Stundtals blir dock denna långa framställning snårig och svår att följa. Omtagningarna är därtill många och det är ofta svårt att förstå skillnaden mellan det Strömquist benämner "termer", "definitioner", "klassifikationer" och "typologi". En rejäl rensning av onödiga upprepningar, tydligare rubriker och kanske någon typ av samlad ordlista över de definitioner författaren

upprättar löpande genom avhandlingen hade underlättat för läsaren. Generellt sett lider hela avhandlingen av alltför många besvärande upprepningar. Slutsatserna – som i sig visserligen är övertygande – upprepas gång på gång, i likhet med partier av mer deskriptiv karaktär. Framställningen hade vunnit på mer stringens, liksom tydligare övergångar mellan de kapitel som behandlar bokbandens och pappersomslagens materiella egenskaper och de kapitel som tar upp deras funktion som konsumtionsvaror på bokmarknaden.

Det förvånar också att hänvisningar till Kristina Lundblads avhandling – författad vid samma universitetsinstitution, inriktad på ett mycket närliggande forskningsområde och tidsmässigt förlagd nästintill exakt efter Strömquists undersökning – totalt saknas. Som läsare blir man nyfiken på att få veta hur Strömquist ställer sig till Lundblads resultat, och det är naturligtvis relevant att få en kommentar kring hur den fortsatta utvecklingen för bokbandens roll som konsumtionsvaror på bokmarknaden såg ut. Med detta sagt kan det dock konstateras att avhandlingen på det stora hela är övertygande, mycket tack vare Strömquists ypperliga kännedom av det empiriska materialet, som imponerar och inger förtroende. Avhandlingen är på många sätt ett pionjärbete som förhoppningsvis kommer att betraktas som ett referensverk i den framtida bokhistoriska forskningen.

Anna-Maria Rimm

Janne Tunturi, *Romanssien ja runouden aikakausi: Thomas Warton keskiaikaa määrittlemässä 1750–1790*, *Annales universitatis turkuensis*. Ser. C. Tom 305 (Turku: Turun Yliopisto, 2010). 355 s.

Visst är det högst givande att forska i medeltidsintresset i en allt annat än medeltida epok,

att inte rikta fokus på medeltiden själv, eller att historiografiskt sätta fokus på medeltidsforskningen nuförtiden, utan just på ett förmedlande sekel. 1700-talet framstår som ett sekel som formade mycket av det som senare skulle bli tradition och kanon, samtidigt som epoken på några hundra års distans kan upptäckas lägga betoningarna annorlunda än vår egen tid. Detta är ett sällsynt grepp och vittnar om verklig historisk medvetenhet – en *turn of mind* hos avhandlingsförfattaren Janne Tunturi som gärna kunde vara mer allmän bland övriga nu verksamma historiker, av vilka inte få snabbt väljer sig en forskningsperiod och framhärdar där ett liv utan att bry sig om annat.

På 1700-talet regerade den upplysta tanken och den klassiska smaken. Man var allmänt övertygad om antikens förträfflighet och förebildlighet: i England hade Alexander Pope satt ett mönster för hur briljant man kunde dikta på engelska i de klassiska författarnas efterföljd, och Edward Gibbon skildrade utdraget, med ett leende skeptiskt grepp om källor och skrönor, hur den klassiska världen föll sönder och övergick i medeltida obskurantism. Det katolska var överlag suspekt och främmande – i den ordning som befästes efter 1688 – men farligt närvarande i medeltiden och gotiken. Att, som Thomas Warton, i detta brittiska 1700-tal ägna sig helhjärtat åt det medeltida var att gå lite motströms. Till en början, vill säga. 1700-talet var slutligen inte så främmande för medeltiden som ofta har antagits. Det är en av Tunturis poänger.

Wartons omfattande *The History of English Poetry* (1774–1790) var inte ursprungligen tänkt som en "medeltidshistoria" (ett begrepp som han själv inte använde), utan blev en sådan då författaren avled före han hunnit behandla den elisabetanska epoken i ett planerat fjärde band. Titeln kan kanske tyckas peka på något betydligt mindre omfattande än vad Warton i själva verket åstadkom: en skildring av litteraturen som helhet, av det engelska språket och av de engelska sederna, med alla impulser

utifrån som bidragit till att forma allt detta. Med sitt totala angreppssätt stod Warton inför problemet att försöka gestalta tidsspännat mellan antiken och den nya postgutembergiska epoken, att balansera mellan kategorierna förfall och utveckling, bägge högst centrala begrepp för 1700-talets diskurs.

De flesta av de ingredienser som varierar i Wartons texter har med tiden blivit bestående i bilden av medeltiden: barderna, trubadurerna, minstrelsångarna, tornerspelens riddardueller, hovseder, den hövliga kvinnans tänkta dämpande och civiliserande inflytande på råa seder (i vilket Warton som 1700-talsman gärna upptäcker ursprunget till sin egen tids sociabilitet), och idealet av en ren, av sexuell praktik "obefläckad" kärlek. Warton levde ju för övrigt i en tid då Ossians sånger gavs ut och James Macphersons bard blev ett namn på allas läppar, och man även på andra håll än de brittiska öarna sökte efter egna inhemska "ursångare" eller barder att ställa upp som vernakulära motsvarigheter till den grekiska Homeros. Tidigmedeltida keltiska druider och mystiska barder blev alltså litterära *topos* i Thomas Wartons samtid.

Begrepp som var centrala för 1700-talets diskussion fick lätt en förankring i den medeltid som var under gestaltning. "Manners" och "Luxury", viktiga och aktuella ämnen för Wartons samtid, lånade sig lätt till annan användning och blev bestämmande för hur Warton tolkade den medeltid han sökte i gamla källor. "Fancy" och "Imagination", betoningen av fantasins roll och upptäckten av det sublimes spelade in på liknande vis. Enligt Warton hade det sublimes haft en blomstringstid under den tidigaste medeltiden.

För att tala om den senare medeltiden, som lämnat betydligt tydligare spår i form av texter, så fick också Geoffrey Chaucer sin roll som en ymnig brukare av folkspråket, och som en port till den medeltida engelskan. Edmund Spencers *Faerie Queene*, ett renässansverk som dock samlar många medeltida legender, upp-

fattades av Warton som ett slags utgångspunkt och sammanfattning av den föregående engelska litteraturen. *The Faerie Queene* var central i den polemik som utspann sig mellan Warton och hans kritiker. Warton lovordade sig själv för att ha kartlagt den litteratur som Spencer hade läst.

Mer än med någon annan modern författare diskuterar Janne Tunturi med Michel de Certeau och hans *L'Écriture de l'Histoire* (1975). Tunturi understryker genom sin undersökning Certeaus poäng med att presentera det osammanhängande och det motstridiga, och möjligheten att i det förflutna upptäcka vad som saknas i ens samtid. Hos de Certeau finns ett abstraherande helhetsgrepp som överstämmer så väl med Tunturis egen höga ambition, en strävan att se historieskapandet som en helhet, något som sträcker sig utanför berättandet, det narrativa. Det är verkligen värt att understryka att avhandlingsförfattaren inte sätter ribban lågt.

Tunturi undviker skickligt anakronismer för egen del och avfärdar inte Warton för att hans källkritik inte håller måttet enligt en senare tids sätt att se på de här sakerna. Tvärtom är han mycket välvilligt inställd när han resonerar kring Wartons sätt att orientera sig i och sammanställa sitt material, ett manuskriptmaterial som var vida mer osammanhängande och fragmentariskt när engelsmannen grep sig an verket än det senare skulle bli. Arkivväsendets samtida utveckling och en ökad tillgänglighet till många gamla samlingar spelade hur som helst en betydande roll för Wartons insatser.

För övrigt handlar Tunturis avhandling om mycket utöver Thomas Warton, som närmast framstår som en återkommande referenspunkt för olika teoretiska eller historiografiska resonemang, en referenspunkt för en diskussion med litteraturen och med andra antikvariskt intresserade och skrivande personer i den tidigmoderna epoken. Vad avhandlingen faktiskt fäster ganska litet avseende vid är Thomas

Warton själv, mannen, hans levnadshändelser, vanor, umgängeskretsar et cetera – åtminstone känns det så om man är van att läsa brittiska studier som helt enkelt inte kan avstå från sådant levandegörande ("warts and all") också när den inte går in för regelrätta anekdoter och skvaller.

Vem var då Thomas Warton? Han var i första hand Fellow vid Trinity College, i vilket han bodde livet ut. Oxford var hans stad. I diktens form hade han dragit ut för att försvara Oxford mot ett illasinnat angrepp i satirens form, detta ett par år efter att ha debuterat som diktare med *The Pleasures of Melancholy* (1747). Förutom det faktum att Warton då han vandrade på Oxfords gator var omgiven av medeltida strukturer, väcktes hans intresse för det medeltida genom strövtåg på landsbygden och upptäckten av gotiska minnesmärken. Warton förde dagbok över dessa resor i sin brors sällskap. I det närbelägna Winchester hade Warton inhämtat sina första lärdomar, i en *public school* med medeltida anor. Till Wartons tidiga historiska skriftställarskap hör en beskrivning, en *Description* (1760), av den medeltida katedralstaden Winchester.

The History of English Poetry ägnade han de trettio sista åren av sitt liv. Erkännandet kom mot slutet då han kreerades *poeta laureatus*. Genom några dylika pusselbitar (för vilka behövs litet hjälp som lätt kan inhämtas utanför Tunturis avhandling) framträder bilden av urtypen för en *Oxford don*, en ungarl, präst och professor. Men engelsk litteraturhistoria var då inte något universitetsämne så Warton föreläste i sin fars och namnes efterföljd om den latinska litteraturen. Därtill var Thomas Warton en sällskaplig man som inte skydde att bänka sig i glada lag och där inte var nogräknad med kvaliteten på sitt sällskap (såsom den förträffliga skvallerkrönikören James Boswell omvittnat).

Medan "det gotiska" började intressera arkitekter och konstnärer i Finland och Sverige på allvar först en god bit in på 1800-talet, hade man börjat vurma för *the gothic* nästan hundra år

tidigare i England. Varför så tidigt där? Och varför tycktes en gammal universitetsstad som Oxford plötsligt ha ett angeläget ärende? Även om det skulle vara inkorrekt att betrakta det nyväckta intresset för medeltiden som ingenting annat än en motreaktion från periferin, att en ny urban engelsk kulturförståelse så att säga här får svar på tal från en universitets- och katedralkonservativ opinion, så förefaller det finnas något mer att pröva i en sådan här positionering än vad avhandlingsförfattaren tillåter sig att gå in på.

Det urbana, storstaden London med kafehus, teatrar och tidningar hade verkligen satt sin prägel på det tidiga 1700-talets kultur och från den livliga metropolens horisont framstod universitetsstäderna med sin universitetslärdom som sömniga gårdagsmiljöer. Alldeles i slutet av sin avhandling rundar Tunturi ändå av med att fråga sig vad som kunde ha funnits men som saknas i den bild Warton frammanar av medeltiden, och svarar: städerna.

Det engelska 1700-talet hade börjat med en dominans av whigaristokrati och citypublicister; man hyllade de klassiska idealen, pånyttfödda och engelska, liksom den klassiska arkitektur som reste sig på whiglordarnas ägor. Först svagt, sedan litet ljudligare hördes röster från universiteten, präster och universitetslärdor som åkte kring olika landsändor och inspekterade gamla gotiska abbeys och ruiner, beklagansvärda rester av en barbarisk smak (ur det tidigare påbjudna perspektivet), och som hävdade att det fanns något fint och hedervärt och gammalt engelskt i allt detta. En konservativ opinion sökte sig ett kulturellt fäste.

Detta tror jag var Wartons hemvist. Men jag kan inte riktigt veta då Tunturi inte ger sig in på att närmare utreda den samtid och de vardagliga sammanhang Warton levde i. Det finns bara en kort hänvisning, som inte följs upp (till annan modern författare) när några personer i vad som ändå kallas "Wartons krets" namnges: brodern Joseph Warton, Thomas Gray, Richard Hurd, Thomas Percy

och Robert Lowth. Avhandlingsförfattaren resonerar kanske att det efterlysta är biografiskt trivia som skulle störa hans mera abstrakt teoretiska avhandlingsbygge. I avhandlingen är 1700-talssamtid, däribland författarna i den nämnda kretsen, förvisso rikligt representerad i form av lärda texter, men endast där, som textutdrag.

Å andra sidan är dessa föredömligt många: intertextuellt sett är Warton verkligen kontextualiserad. Referenserna till andras texter förekommer ibland så rikligt att Thomas Wartons egna texter tenderar att hamna i skymundan. De många författare som Warton i sina texter diskuterar med och de kritiker som reagerar på Wartons arbeten kallas genomgående i avhandlingen för "de lärda". Det känns som en något oprecis och abstrakt kategori, lika allmän och obestämd som deras hemvist, "the Republic of Letters". Speciellt en brittisk läsekrets skulle, tror denna läsare, ha litet svårt att acceptera så inexakta karakteriseringar.

Som antyttis förenade sig allt fler engelsmän redan under 1700-talet i Wartons beundran för *the gothic*, som en av de mest kända, esteten och författaren Horace Walpole som byggde sig ett eget nygotiskt och slottsliknande tillhåll, Strawberry Hill och skrev *The Castle of Otranto* (1764) som brukar kallas den första gotiska skräckromanen. Intressen i denna riktning blev synliga långt senare i Norden, tydligast vid mitten av 1800-talet och då främst i arkitekturen, men även i litteraturen. I Finland började till exempel den blivande professorn i estetik och modern litteratur Carl Gustaf Estlander kring 1850 ägna sig åt liknande källor till den engelska medeltiden som Warton tidigare använt sig av. Estlanders intresse för det ursprungliga och folkspråkliga stämde då på sitt sätt väl överens med ett färskt finskt nationsbygge och intresse för folkpoesi. Han vurmande själv först för det ursprungligt finska och sedan det svenska, och som student i moderna språk disputerade han för doktorsgraden med *Richard Lejonhjerta i historien och poesin*

(1858) och för en docentur med *Folksångerna om Robin Hood* (1859).

Hur det hela fortsatte på 1800-talet i England är säkert mera bekant, med en fascination för det medeltida som fick långt större utbredning än under det föregående århundradet. Walter Scott lyckades popularisera medeltiden på ett sätt som väckte återklang runtom Europa; man byggde nygotiskt parlament och nygotiska katedraler med mera, och John Ruskin beskrev och dyrkade gotiken på ett sätt som inte fick bara de engelska preraphaeliterna och William Morris antimoderna hantverkare, utan även Marcel Proust på andra sidan kanalen att rysa av lycka. På senare år – för att nysta upp tråden ända till vår egen tid – har till och med en *royal* som prins Charles framträtt som ”katedralkramare” och gotikens vän, då han gjort utfall mot den moderna fulhet som håller många engelska städer i sitt grepp.

Det närmast ovan sagda är uttryck för tankar som avhandlingstexten satt igång hos

en läsare. Det får närmast tas som exempel på hur mycket stoff där finns, hur många möjliga tanketrådar att följa upp. En avhandling som öppnar upp för så här mycket historiografisk reflexion måste anses föredömlig – inte som något i sig slutet och avslutat, utan något som står vidöppet mot ny forskning. Viktigt är att detta kommer ut på engelska, så att det kan bidra till det sammanhang där Thomas Warton och hans strävanden är mest kända, och där ett nytt bidrag bäst kan bedömas. Janne Tunturi skulle med sin lätthet för att abstrahera och föra teoretiska resonemang få en egen röst på engelska. Hans engelska titel för avhandlingen lyder: *In the Land of Romances and Vernacular Poetry: Thomas Warton and the Rise of the Medievalist Scholarship, 1750–1790*. Den finska originalversionen har getts ut i elektronisk form i Åbo universitetets e-publikationsserie.

Henrik Knif